

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ ΜΕ ΧΡΗΣΗ Η/Υ.

**ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ : ΛΑΖΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ**

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

ΠΑΤΡΑ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	4
Περίληψη.....	5
Κυρίως κείμενο	
Προκαταρκτικές εργασίες έως τη θεμελίωση (1910-1912).....	9-11
Ανέγερση του ναού απ' τη θεμελίωση έως τα εγκαίνια (1912-1928).....	11-20
Ανέγερση του παρεκκλησίου της Παναγίας (1928-1955).....	20-21
Κατασκευή του τρούλου (1955-1958).....	21-25
Διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου (1974-1994).....	25-27
Μετασεισμική κατάσταση του ναού.....	27-30
Εορτασμός 100 χρόνων του ναού (2012).....	31-32
Βιβλιογραφία.....	33

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο ιερός ναός του Αγίου Δημητρίου αποτελεί το κεντρικότερο σημείο της πόλης της Σιάτιστας, οι πλειοψηφία του κόσμου που κινείται καθημερινά στη Σιάτιστα έχει οπτική επαφή με αυτό το αρχιτεκτονικό αριστούργημα και προκαλεί τον θαυμασμό όλων. Γύρω από το ναό στρέφεται η ιστορία όλης της πόλης εδώ και αιώνες. Το 2012 ήταν το έτος συμπλήρωσης 100 χρόνων από τη θεμελίωση του ναού και από την απελευθέρωση της πόλης.

Ολοκληρώνοντας τις σπουδές μας και φτάνοντας στην επιλογή θέματος για την πτυχιακή μας εργασία ο Άγιος Δημήτριος ήταν η πρώτη μας επιλογή. Η αποτύπωση του ναού με χρήση Η/Υ αποτέλεσε μια πρόκληση για εμάς. Το γεγονός ότι κανείς στο παρελθόν δεν είχε προσπαθήσει να πραγματοποιήσει κάτι παρόμοιο μας δέλεασε ακόμη περισσότερο.

Γνωρίζαμε εξ' αρχής ότι θα αντιμετωπίσουμε δυσκολίες στην αποτύπωση του ναού λόγω της πολυπλοκότητας της κατασκευής του αλλά αυτό δεν μας πτόησε καθόλου, το αντίθετο μάλιστα, θέλαμε να ολοκληρώσουμε τις σπουδές μας βάζοντας τον πήχη ψηλά. Επιδιώξαμε να δοκιμάσουμε τους εαυτούς μας δουλεύοντας και κάνοντας χρήση των γνώσεων που πήραμε όλα αυτά τα χρόνια στη σχολή πάνω σε κάτι που έχει μεγάλο βαθμό δυσκολίας αντικειμενικά.

Συλλέξαμε πληροφορίες για την ιστορία της Σιάτιστας, ιστορικές όσο και κατασκευαστικές πληροφορίες γύρω από τον ναό του Αγίου Δημητρίου, πήραμε στην κατοχή μας τα πρωτότυπα σχέδια που σχεδιάστηκαν από τον διαπρεπή αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχο το 1911 αλλά δεν τηρήθηκαν επ' ακριβώς στην κατασκευή, πραγματοποιήσαμε μετρήσεις για να τροποποιήσουμε τα αρχικά σχέδια ώστε να αποτυπώσουμε την υφιστάμενη κατάσταση, συλλέξαμε φωτογραφικό υλικό και όλα αυτά τα τοποθετήσαμε σε μια εργασία έτσι ώστε να υπάρχουν κάπου συγκεντρωτικά για κάθε ενδιαφερόμενο.

Οι συντάκτες της παρούσας πτυχιακής εργασίας επιθυμούμε να ευχαριστήσουμε :

Τον καθηγητή κ. Χαραλαμπόπουλο Νικόλαο για την πολύτιμη βοήθεια και τις σημαντικές υποδείξεις που μας πρόσφερε για την τελική διαμόρφωση και διεκπεραίωση της παρακάτω μελέτης.

Τον προϊστάμενο του Ιερού Μητροπολιτικού Ναού, αρχιμανδρίτη Στέφανο Λαμπρόπουλο, που μας παραχώρησε αντίγραφα των σχεδίων του ναού και για τις πολύτιμες ιστορικές πληροφορίες που μας παρείχε.

Τον κ. Τράχο Αθανάσιο, Διπλ. Πολιτικό Μηχανικό Α.Π.Θ., για τις πληροφορίες που μας παρείχε αφειδώς σε σχέση με την κατασκευή του ναού.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Σιάτιστα ανήκει στον νομό Κοζάνης και είναι πρωτεύουσα του δήμου Βοίου, είναι η τρίτη σε πληθυσμό πόλη του νομού και αριθμεί περί τους 7.000 κατοίκους. Είναι χτισμένη αμφιθεατρικά στο όρος Βέλια σε υψόμετρο από 872 έως 942 μέτρα και γύρω της ορθώνονται γυμνές και ξηρές κορυφές.

Το κλίμα στη Σιάτιστα είναι μεσογειακό και ξηρό γιατί το έδαφος έχει αρκετή κλίση που επιτρέπει τα νερά της βροχής να στραγγίζουν. Ο αέρας είναι καθαρός και η ομίχλη σπάνια γιατί πνέουν ισχυρά ρεύματα αέρα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Η μέση θερμοκρασία είναι 12-14°C, το καλοκαίρι κυμαίνεται μεταξύ 22-30°C, ενώ το χειμώνα η θερμοκρασία βρίσκεται συνήθως υπό το μηδέν. Το έδαφος της είναι αργιλοασβεστώδες και αργιλοαμμώδες.

Αποψη της Σιάτιστας

Η κτίση της πόλης έγινε πιθανόν το 15^ο αιώνα μετά την τουρκική κατάκτηση και κάτω από περιστάσεις τις οποίες επέβαλλε η ανάγκη και ο φόβος. Πολλοί χριστιανοί εκείνη την εποχή αναγκάστηκαν να ανέβουν στα βραχώδη υψώματα της Σιάτιστας, μέρος ασφαλές και απόκρυφο για να διαφυλάξουν με κάθε θυσία την πίστη τους, την εθνική τους ταυτότητα και την ελευθερία της συνείδησης τους.

Η Σιάτιστα αν και κατέχει μία απομονωμένη θέση στη Δυτική Μακεδονία αποτελεί από το 1600 περίπου ένα αξιόλογο βιοτεχνικό κέντρο που οι κάτοικοι τις ασχολούνται κυρίως με την υφαντική, τη γουνοποιία, τη βαφική τέχνη και την αμπελοκαλλιέργεια. Από τα μέσα του 17ου αιώνα άρχισε η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη της πόλης που στηριζόταν κατά κύριο λόγο στο εμπόριο των Σιατιστινών με εμπόρους άλλων Μακεδονικών πόλεων, της Βενετίας, χώρες της Βαλκανικής χερσονήσου και της Κεντρικής Ευρώπης. Έτσι φτάνει να γνωρίσει κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα τεράστια οικονομική ακμή που υπέστη κάποια κάμψη στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όταν η Αυστρία μετά τον πόλεμο με την Γαλλία καταστράφηκε οικονομικά και παρέσυρε στην πτώχευση και πολλούς εμπορικούς οίκους της Σιάτιστας. Η επαφή των

Σιατιστινών με τον πολιτισμό της ελεύθερης Ευρώπης είχε ως αποτέλεσμα την πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη και την άνοδο του βιοτικού τους επιπέδου. Τα προϊόντα τα οποία μετέφεραν ήταν κυρίως δέρματα, γουναρικά, κρόκος και βαμβάκι και εισήγαγαν μεταξωτά υφάσματα, κρύσταλλα και πορσελάνες, κοσμήματα με πολύτιμους λίθους πολλά από τα οποία σώζονται ακόμη και σήμερα.

Οι συνθήκες της γενικής αυτής ευημερίας συντέλεσαν στην ανάπτυξη της τέχνης και προπάντων της αρχιτεκτονικής. Χαρακτηριστικά δείγματα της αρχιτεκτονικής του 18^{ου} αιώνα στη Σιάτιστα είναι τα αρχοντικά της, χτισμένα από Ηπειρώτες και Μακεδόνες μαστόρους. Τριάντα από αυτά σώζονται ακόμη και σήμερα, μερικά από αυτά διατηρούνται σε πολύ καλή κατάσταση λόγω της πρόσφατης αναπαλαίωσης τους αλλά δυστυχώς στα υπόλοιπα είναι εμφανή τα σημάδια της εγκατάλειψης και των αυθαίρετων επισκευών και προσθηκών.

Αρχοντικό Μανούση

Όλα σχεδόν τα αρχοντικά είναι οικοδομημένα πάνω στο ίδιο περίπου σχέδιο και με την ίδια διαρρύθμιση των εσωτερικών χώρων. Εξωτερικά πρόκειται για διώροφα σπίτια, που επιβάλλονται με τον όγκο τους, τους ψηλούς, πέτρινους και απόρθητους τοίχους της αυλής και τις πολεμίστρες που ανοίγονται σε διάφορα σημεία για την προστασία τους απ' τις αλβανικές επιδρομές.

Στον εσωτερικό τους χώρο οι τοίχοι είναι επενδυμένοι με ξύλο και ζωγραφισμένοι με πολύχρωμα σχέδια και ζωηρά χρώματα, η οροφή είναι στολισμένη με ξυλόγλυπτες διακοσμήσεις και οι χώροι φωτίζονται με σειρές παραθύρων που συχνά τα τζάμια τους είναι ζωγραφισμένα (βιτρό).

Άποψη εσωτερικού χώρου του αρχοντικού Δόλγηρα

Η Σιάτιστα στα χρόνια της τουρκοκρατίας αναδείχθηκε σε ένα από τα σπουδαιότερα εκπαιδευτικά κέντρα της Μακεδονίας, καθώς η οικονομική άνοδος εξαιτίας του εμπορίου και της επικοινωνίας με χώρες της Ευρώπης είχε αντίκτυπο στην πνευματική εξύψωση και στην παιδεία. Από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα παρατηρείται στην πόλη αξιόλογη πνευματική και εκπαιδευτική κίνηση.

Πριν το 1700 ιδρύθηκε ανώτερη σχολή στην οποία φοίτησαν νέοι από την Καστοριά, την Μοσχόπολη και την Θεσσαλονίκη. Το 1798 ιδρύθηκε ανώτερο σχολείο που χρηματοδότησαν τοπικοί δωρητές, το σχολείο ονομάστηκε “Φροντιστήριο Ελληνικών Μαθημάτων”. Το 1816 με δωρεά της Σιατιστινής Βασιλικής Νικολάου ιδρύθηκε η Ελληνική Σχολή, στην οποία ο Σιατιστινός καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Θεόδωρος Μανούσης πρόσφερε 5.000 τόμους βιβλίων, δημιουργώντας έτσι τη “Μανούσειο Βιβλιοθήκη” η οποία συντέλεσε στην πρόοδο του τόπου.

Η δημόσια κεντρική ιστορική βιβλιοθήκη Σιάτιστας, Μανούσεια

Η βιβλιοθήκη που περιλαμβάνει σπάνιες εκδόσεις του 16^{ου}, 17^{ου}, 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα και κάποια χειρόγραφα, στεγάζεται στο “Κουκουλίδειο Πνευματικό Κέντρο” και σήμερα αριθμεί περί τους 32.000 τόμους βιβλίων. Το πιο παλιό βιβλίο είναι “Θουκυδίδου Ξυγγραφή και Ξενοφώντος Ελληνικά” που είναι τυπωμένο στη Βενετία το 1502.

Μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα στη Σιάτιστα λειτουργούσαν δύο αλληλοδιδακτικά σχολεία, ένα ελληνικό σχολείο και ένα παρθεναγωγείο.

Σημαντικό σταθμό στην εκπαιδευτική ιστορία της Σιάτιστας αποτελεί η ίδρυση του Τραπάντζειου Γυμνασίου το 1888. Η λειτουργία πλήρους Γυμνασίου στη Σιάτιστα το 1889, όταν σε ολόκληρη τη Μακεδονία λειτουργούσαν μόνο τρία, φανερώνει την εξέχουσα θέση της πόλης στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Η Σιάτιστα ανέδειξε πολλούς και μεγάλους ευεργέτες, οι οποίοι έχτισαν σχολεία, εκκλησίες, το διοικητήριο, το κέντρο υγείας και άφησαν κληροδοτήματα προσφέροντας ολόκληρες περιουσίες για την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου. Στην πόλη λειτουργούν Παλαιοντολογική Συλλογή, βοτανικό μουσείο, έκθεση φωτογραφιών και άλλα. Επίσης δραστηριοποιούνται πολλοί πολιτιστικοί και άλλοι σύλλογοι όπως ο Μορφωτικός Σύλλογος “Μαρκίδαι Πούλιου” που εκδίδει τοπικό δημοσιογραφικό φύλλο με τον τίτλο “Εφημερίς”, το οποίο εκδόθηκε το 1790 από τους Σιατιστινούς αδερφούς Μαρκίδες Πούλιου στη Βιέννη και αποτελεί το πρώτο δημοσιογραφικό όργανο των σύγχρονων Ελλήνων. Η πρώτη δημοσιογραφική εξόρμηση των Σιατιστινών αδερφών είχε έναν πατριωτικό χαρακτήρα και ερχόταν να παίξει πολύ σημαντικό ρόλο στην πνευματική και πολιτική αφύπνιση του απόδημου ελληνισμού. Επίσης στη Βιέννη στο τυπογραφείο των αδερφών Μαρκίδων Πούλιου ο Ρήγας ο Βελεστινλής τύπωσε την περίφημη Χάρτα, το Θούριο και τις υπόλοιπες επαναστατικές προκηρύξεις.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου δεσπόζει στο κέντρο της Σιάτιστας και λειτουργεί ως Μητροπολιτικός ναός της πόλης. «Περί τον ναόν τούτον στρέφεται όλη η ιστορία της Σιατίστης», έγραφε το σύντομο ιστορικό σημείωμα που κατέθεσε στα θεμέλια του ναού το 1912 ο καθηγητής του Τραπάντζειου Γυμνασίου Σιάτιστας και μέλος της επιτροπής ανεγέρσεως του ναού Αθανάσιος Α. Κανατσούλης. Είναι πραγματικά εύστοχη και καθόλου υπερβολική η επισήμανση αυτή, αφού στα χρόνια της δουλείας υπήρξε όχι μόνο κέντρο λατρείας, αλλά εθνικός πόλος και φάρος παιδείας.

Ο ναός του Αγίου Δημητρίου είχε αρχικά ανεγερθεί το 1647 στον μικρό τότε οικισμό, κατεδαφίστηκε το 1801 για να χτιστεί ένας μεγαλύτερος και λαμπρότερος ναός ο οποίος θα κάλυπτε τις ανάγκες της πλούσιας πόλης. Ο συγκεκριμένος ναός καταστράφηκε από πυρκαγιά 109 χρόνια αργότερα, το 1910.

Το 1912 άρχισε να κατασκευάζεται ο σημερινός μεγαλοπρεπής ναός ο οποίος ολοκληρώθηκε και εγκαινιάστηκε το 1928. Ο ναός είναι Βυζαντινού ρυθμού και σχεδιάστηκε από τον διαπρεπή Σιατιστινό αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Αθ. Ζάχο.

Ο σημερινός ναός του Αγίου Δημητρίου είναι ο τρίτος κατά σειρά στη θέση αυτή και μάλλον το πρώτο σε αρχαιότητα λατρευτικό κέντρο της Σιάτιστας, που ιδρύθηκε το 1647. Σε αυτό χώρο οικοδομήθηκε ο αρχικός ναός το 1647, όπου τότε η Σιάτιστα μεταβαλλόμενη από “χωρίον” σε “πολιτεία” απένειμε τιμή στον μεγαλομάρτυρα Δημήτριο, τον πολιούχο της Θεσσαλονίκης, που τον έκανε και δικό της προστάτη και πολιούχο. Στον μικρό εκείνο ναό για εκατόν πενήντα χρόνια οι ιερείς, που συγχρόνως ήταν και δάσκαλοι, δίδασκαν τα ελληνικά γράμματα στους κατοίκους της περιοχής.

Με το τέλος του 17^{ου} αιώνα οι κάτοικοι που αυξάνονταν με την έλευση πολλών από την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και από άλλες πιο μακρινές περιοχές, συγκρότησαν έναν ομοιογενή πληθυσμό, καθαρά ελληνικό, και ανέδειξαν τη Σιάτιστα σε “πολιτεία”, με μεγάλη οικονομική ανάπτυξη που κατά κύριο λόγο στηριζόταν στο εμπόριο. Η οικονομική ευμάρεια, το υψηλό κοινωνικό επίπεδο, η ίδρυση ανώτερου σχολείου και η ανάδειξη ισχυρών προσωπικοτήτων κατέστησαν τη Σιάτιστα μια από τις πιο ανεπτυγμένες μακεδονικές πόλεις. Μια τέτοια πόλη, με τα περίφημα αρχοντικά της και τους ναούς που είχαν χτιστεί στους γύρο λόφους, έπρεπε να έχει και ένα μεγαλοπρεπή καθεδρικό ναό. Έτσι κατεδαφίστηκε ο αρχικός ναός και χτίστηκε το 1801, στην ίδια θέση, άλλος πιο εντυπωσιακός σε ομορφιά και μέγεθος, με ξυλόγλυπτο τέμπλο, ωραιότατες τοιχογραφίες και πολύτιμα κειμήλια. Για ένα και πλέον αιώνα ο ναός αυτός υπήρξε το εκκλησιαστικό, εθνικό και κοινωνικό κέντρο και πυρήνας της ζωής των Σιατιστινών του 19^{ου} αιώνα.

Το πρωί της 13^{ης} Ιουλίου του 1910, μετά την ακολουθία, χτύπησαν οι καμπάνες, γιατί ο ιστορικός ναός είχε τυλιχτεί στις φλόγες και ένα διάστημα μισής ώρας φάνηκε ικανό να καταστρέψει όλα τα πολύτιμα και αμύθητης αξίας κειμήλια. Δύο χρόνια αργότερα, το 1912, άρχισε η κατασκευή του νέου ναού με σχέδια του διαπρεπή Σιατιστινού αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Αθ. Ζάχου και εγκαινιάστηκε το 1928. Ο υφιστάμενος ναός, ένα αρχιτεκτονικό μνημείο και αριστούργημα, από τα ωραιότερα της Μακεδονίας, που μεγαλόπνοα συνέλαβε και αριστοτεχνικά σχεδίασε ο Ζάχος είναι ίσως το καλύτερο δημιούργημα του.

ΚΥΡΙΩΣ ΚΕΙΜΕΝΟ

Προκαταρκτικές εργασίες έως τη θεμελίωση (1910-1912)

Η διετία που μεσολάβησε από τον Ιούλιο του 1910 που κήκε ο ναός, ως τον Αύγουστο του 1912 που άρχισε η ανοικοδόμηση του νέου, καταβλήθηκαν τεράστιες προσπάθειες από την επιτροπή ανέγερσης του ναού για τη συγκέντρωση χρημάτων που θα χρειαζόταν για την κατασκευή του νέου. Η επιτροπή απευθύνθηκε σε πλούσιους και φτωχούς να δώσουν ότι ήταν δυνατό, κάλεσε τους Σιατιστινούς της διασποράς για άλλη μια φορά να κάνουν το κατά δύναμη. Επιπλέον, αρκετοί πιστοί δώρισαν κομμάτια της περιουσίας τους στην εκκλησία έτσι ώστε να γίνει η δημοπράτηση τους και τα χρήματα που θα εξασφαλιζόταν να πήγαιναν προς την ανέγερση του νέου ναού. Εκτός από τις τεράστιες προσπάθειες τις επιτροπής, αυτή τη διετία έπρεπε να γίνουν και οι προκαταρκτικές εργασίες. Να καταρτιστούν τα σχέδια, να γίνουν οι παραγγελίες των κατάλληλων υλικών, να εξευρεθούν καλοί τεχνίτες και οικοδόμοι ώστε ο νέος ναός του Αγίου Δημητρίου να κατασκευαστεί όπως τον οραματιζόταν όλοι οι Σιατιστινοί.

Και πρωτίστως τα σχέδια. Το αρχιτεκτονικό αριστούργημα του Αγίου Δημητρίου, το συνέλαβε η ιδιοφυΐα του Σιατιστινού αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Αθ. Ζάχου. Δεν είναι δυνατόν να γράψει κανείς για τον Άγιο Δημήτριο και να μην αναφερθεί στην εξέχουσα προσωπικότητα του.

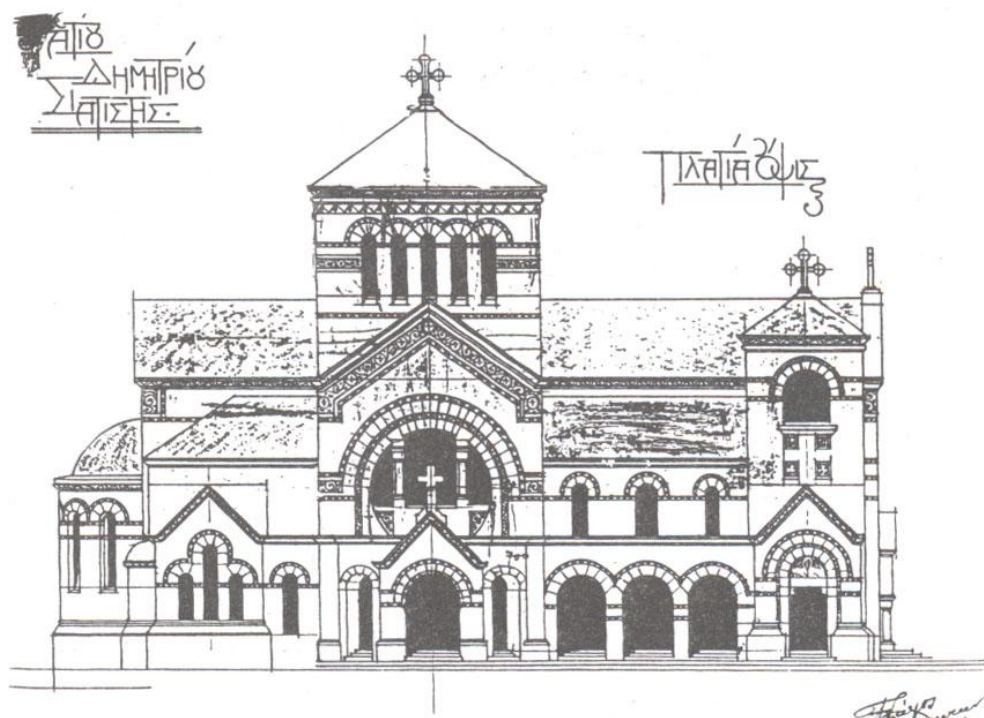
Γεννήθηκε στην Καστοριά το 1879, όπου ήταν δάσκαλος ο πατέρας του. Ύστερα από πολύχρονες σπουδές στην Γερμανία γύρισε στην Ελλάδα και αφοσιώθηκε αμέσως στη λαϊκή τέχνη και τη λαϊκή αρχιτεκτονική σε μια εποχή που ήταν άγνωστη στον τόπο μας. Έδειξε έμπρακτα ότι για τη δημιουργία του νεοελληνικού πολιτισμού δεν μπορεί να καταβάλουμε προσπάθειες ξεκάρφωτες και κακή απομίμηση ξένων προτύπων. Η φήμη του τον κατέστησε παντού περιζήτητο γι' αυτό και πάρα πολλά κτίρια, δημόσια και ιδιωτικά, είναι δημιουργήματα του. Η μνημειακή ανοικοδόμηση του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917, οι ναοί του Αγίου Παύλου, Αγίου Νικολάου, Αγίου Κωνσταντίνου και Μεταμόρφωσης στην Κόρινθο, οι τρεις ναοί Άγιος Νικόλαος, Άγιος Κωνσταντίνος και Μεταμόρφωση στο Βόλο, το Πανεπιστήμιο της Σμύρνης, η μητρόπολη και μεγάλο σχολικό συγκρότημα στα Γιάννενα, τα σχέδια πόλεων στην Τρίπολη και τη Μυτιλήνη, σπίτια στην Πλάκα, στο Κολωνάκι, στο Ψυχικό, στην Κηφισιά και άλλα πολλά αριστουργηματικά δημιουργήματα του τα διακρίνει ασυνήθιστα τεχνική εντέλεια στις λεπτομέρειες. Υπηρέτησε ως διευθυντής τεχνικών υπηρεσιών του Δήμου Αθηναίων και σε αυτόν οφείλεται η διάσωση του βασιλικού κήπου από τα χέρια επιτήδειων. Διετέλεσε επίσης διευθυντής σχεδίου πόλεων Μακεδονίας και τεχνικός σύμβουλος στο Υπουργείο Παιδείας. "Εμείς οι Έλληνες έχουμε το καλύτερο προζύμι, έχουμε τον δυναμικότερο πυρήνα στα χέρια μας για να καλλιεργήσουμε και να αναπτύξουμε δικό μας νεοελληνικό πολιτισμό και να δείξουμε πως είμαστε η συνέχεια του αρχαίου και του βυζαντινού πολιτισμού" έλεγε χαρακτηριστικά. Το 1939 έφυγε από τη ζωή έχοντας ήδη χάσει την όραση του.

Έπειτα από το ολοκαύτωμα που υπέστη ο ναός, όπως ήταν φυσικό οι Σιατιστινοί για να χτίσουν τον νέο ναό στράφηκαν στον συμπατριώτη τους, πανελλήνιας ακτινοβολίας αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχο. Στη συνεδρία της 3^{ης}

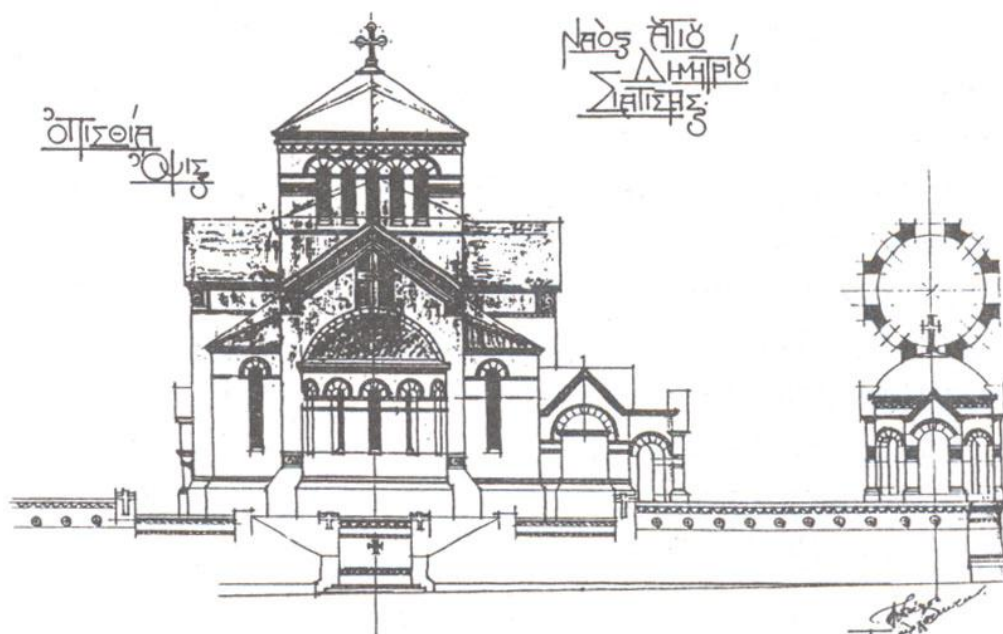
Οκτωβρίου του 1910 η επιτροπή ανέγερσης αποφάσισε να στείλει επιστολή στον πατέρα του αρχιτέκτονα Αθανάσιο Ζάχο να μεσολαβήσει έτσι ώστε ο γιος του Αριστοτέλης να εκπονήσει τα σχέδια του ναού. Την επιστολή αφού τη διάβασε και η αντιπροσωπευτική επιτροπή της Θεσσαλονίκης, την απέδωσε προσωπικά στον Αθανάσιο Ζάχο. Στις 14 Νοεμβρίου 1910 η επιτροπή σε συνεδρίαση της διάβασε την επιστολή του αδερφού του αρχιτέκτονα, Ζάχου Αθ. Ζάχου που έμενε στην Καβάλα, με την οποία γνωστοποιούσε ότι προσφέρει 25 οθωμανικές λίρες για την ανέγερση του ναού και ότι σε δεκαπέντε ημέρες ο Αριστοτέλης Ζάχος θα βρισκόταν στην πόλη της Σιάτιστας για την εκπόνηση του σχεδίου του Αγίου Δημητρίου. Έτσι και έγινε, ο Ζάχος βρέθηκε στην Σιάτιστα τον επόμενο διάστημα και τον Μάρτιο του 1911 τα σχέδια ήταν έτοιμα. Πλέον το μόνο που απέμενε ήταν η έκδοση του φερμανιού, δηλαδή η κυβερνητική άδεια ανέγερσης του ναού, από το Οθωμανικό κράτος. Η διαδικασία έκδοσης της άδειας ήταν μια χρονοβόρα διαδικασία, με τις γραφειοκρατικές καθυστερήσεις που οι Τούρκοι επίτηδες έθεταν, παρ' όλα αυτά ο μητροπολίτης Ιερόθεος στη συνεδρίαση της επιτροπής στις 2 Ιουνίου 1912 ανακοίνωσε την έκδοση του φερμανιού.

Κύρια όψη και τομή του ναού, σχέδιο Α. Ζάχου 1911

Η βόρεια όψη του ναού, σχέδιο Α. Ζάχου 1911

Η ανατολική όψη του ναού, σχέδιο του Α. Ζάχου 1911

Ανέγερση του ναού απ' τη θεμελίωση έως τα εγκαίνια (1912–1928)

Το καλοκαίρι του 1912 και ενώ έχουν περάσει ήδη δύο χρόνια από τότε που κήκε ο ναός είναι όλα έτοιμα πλέον για να αρχίσουν οι εργασίες. Τα σχέδια, η άδεια οικοδόμησης, η παραγγελία των οικοδομικών υλικών, η

συμφωνία με τους τεχνίτες, ο καθαρισμός του μέρους από τα αποκαΐδια και η ισοπέδωση του χώρου έτσι ώστε τον Αύγουστο ο Ζάχος να χαράξει τα θεμέλια και να γίνει η τελετή θεμελίωσης για την έναρξη των εργασιών. Έτσι τις 5 Αυγούστου του 1912 έγινε η θεμελίωση του ναού με τον αρχιτέκτονα να δίνει τις οδηγίες και να αποχωρεί από την Σιάτιστα και την επιτροπή ανέγερσης να προσλαμβάνει τον Γεώργιο Τζιούφα ως εργοδηγό για την εκτέλεση και εφαρμογή του σχεδίου και να επιβλέπει τις εργασίες οικοδόμησης. Οι εργασίες κράτησαν μόνο για ενάμισι μήνα, όπως προκύπτει από τα πρακτικά, ως τα μέσα Σεπτέμβρη του 1912 γιατί στις 12 Οκτωβρίου είχε αρχίσει ο Βαλκανικός πόλεμος και της 4 Νοεμβρίου έλαβε χώρα η ιστορική μάχη για την απελευθέρωση της Σιάτιστας από τους Οθωμανούς.

Την άνοιξη του 1913 άρχισαν οι προετοιμασίες για την επανέναρξη των εργασιών. Το Μάιο επισκέφτηκε ο Ζάχος την Σιάτιστα και άρχισαν οι εργασίες ξανά, αλλά με υπόδειξη του αρχιτέκτονα διορίστηκε συνεπιστάτης του εργοδηγού Τζιούφα ο Δημήτριος Δίκου, γιατί θεωρήθηκε καταλληλότερος στην αντίληψη των λεπτομερειών του σχεδίου του οικοδομήματος. Το χτίσιμο του ναού γινόταν με πέτρες του βουνού και ασβεστοκονίαμα, ενώ εξωτερικά με πελεκητές πέτρες, αμμόπετρες, που μπορούσαν να βρεθούν μόνο στην περιοχή του Προφήτη Ηλία όπου και δημιουργήθηκε το λατομείο. Για το δέσιμο της οικοδομής παραγγέλθηκαν 2.000 οκάδες (2.560 κιλά) σίδηρο πάχους 12 χιλιοστών και πλάτους 7 χιλιοστών σύμφωνα με τις οδηγίες του αρχιτέκτονα, οι εργασίες πάντως καθυστερούσαν από την έλλειψη σιδήρου εξαιτίας του πολέμου. Με την πρόοδο των οικοδομικών εργασιών, που ήταν χρονοβόρα με τους πελεκητούς λίθους που χρησιμοποιούσαν, η ανάγκη εξεύρεσης χρημάτων ανάγκασε την επιτροπή να στραφεί προς τους απόδημους Σιατιστινούς της Αμερικής. Το 1916 στάλθηκε εκπρόσωπος στην Αμερική για να διενεργήσει έρανο μεταξύ των εκεί ομογενών, περιόδευσε σε όλες τις πόλεις που ήταν εγκατεστημένοι Σιατιστινοί όπως τη Νέα Υόρκη, την Ουάσινγκτον, τη Φιλαδέλφεια και άλλες και οι συμπατριώτες του ανταποκρίθηκαν με γενναίες προσφορές. Καθ' όλη τη διάρκεια των εργασιών, γινόταν επίμονες προσπάθειες προς κάθε κατεύθυνση από την επιτροπή για την ενίσχυση του έργου και ο κόσμος ανταποκρινόταν θετικά, είτε με δωρεά χρηματικών ποσών, είτε με την παραχώρηση γης τους για την προμήθεια άμμου, είτε παραχωρώντας τα ζώα τους για την μεταφορά των πρώτων υλών. Παρ' όλες τις δυσκολίες ο ναός του Αγίου Δημητρίου υψώνονταν επιβλητικός σύμφωνα με το μεγαλόπνοο σχέδιο του Ζάχου, το οποίο δεν τηρήθηκε κατά γράμμα σε μερικά σημεία που απαιτούσαν αρκετή δαπάνη ή ίσως και κατασκευαστική δεξιοτεχνία. Από ένα έγγραφο με ημερομηνία 10 Αυγούστου του 1922 προκύπτει ότι οι εργασίες βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο τους, αλλά η οροφή του ναού είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την κατασκευή του τρούλου και άλλες τεχνικές λεπτομέρειες όπως προβλεπόταν από τα σχέδια του Ζάχου ο οποίος σε επιστολή του το 1928 κάνει λόγο στην εκκλησιαστική επιτροπή ότι ο Άγιος Δημήτριος δεν κατασκευάστηκε σύμφωνα με τα σχέδια και τις υποδείξεις του.

Με την αποπεράτωση των βασικών εργασιών του ναού, η επιτροπή ανέγερσης απέστειλε προς τους συμπολίτες της Σιάτιστας και της διασποράς την έκθεση εξελεγκτικής επιτροπής, ώστε να ενημερωθούν πως έγινε η διαχείριση των χρημάτων που διέθεσαν. Σύμφωνα με το κείμενο της έκθεσης από τις 16 Ιουλίου 1910 μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου του 1921, δηλαδή διάρκεια εντεκάμισι ετών, όπως προκύπτει από τα βιβλία ταμείου, συνδρομών και

αποδείξεων, τα έσοδα ήτανε 301.583,90 δραχμές και τα έξοδα 301.389,60 δραχμές. Επομένως ο ναός του Αγίου Δημητρίου χτίστηκε κατά το χρονικό διάστημα 1912 – 1922. Τότε στη δεκαετία αυτή, έγιναν οι οικοδομικές εργασίες του ναού, χωρίς βέβαια τον τρούλο, το βόρειο νάρθηκα και τον εξωτερικό περίβολο που έγιναν αργότερα, γιατί ο ναός συνέχιζε να ολοκληρώνεται και στις επόμενες δεκαετίες ως και σήμερα. Κατά την εκτέλεση των βασικών εργασιών της ανοικοδόμησης, την επίβλεψη και την εφαρμογή των σχεδίων του αρχιτέκτονα Αριστοτέλη Ζάχου, εκτός του ίδιου, ανέλαβε δωρεάν επίσης ο Σιατιστινός αρχιτέκτονας Εμμανουήλ Μάλαμας.

Το μόνο που είχε απομείνει από την καταστροφική πυρκαγιά του 1910 ήταν το μεγαλοπρεπές κωδωνοστάσιο που είχε χτιστεί το 1856, δίπλα από το ναό, εξαγωνικής κάτοψης με πελεκητές πέτρες, ύψους 25 μέτρων περίπου. Αρχιτέκτονας του κωδωνοστασίου, μνημονεύεται κάποιος Αποστόλης από το Ζουπάνι (σήμερα Πεντάλοφος).

Άποψη του κωδωνοστασίου

Το 1926 κατασκευάστηκε στο βόρειο μέρος του ναού ο προβλεπόμενος νάρθηκας και συναρμόστηκε αριστοτεχνικά ο ναός με το κωδωνοστάσιο του 1856. Τη δαπάνη κατασκευής ανέλαβε το ζεύγος Ιωάννης Σπύρου, που ήταν και μέλος της επιτροπής ανεγέρσεως, και η σύζυγος του Αλεξάνδρα, το γένος Βήκα, όπως μαρτυρεί και η επιγραφή στο μέτωπο του περιστυλίου. “Ο νάρθηξ εγένετο δαπάναις Ιωάννου και Αλεξάνδρας Σπύρου εν έτει 1926”. Η δαπάνη αυτή σύμφωνα με το βιβλίο δωρητών, ανήλθε στο ποσό των 40 χρυσών λυρών Αγγλίας. Τα εγκαίνια του ναού έγιναν στις 9 Σεπτεμβρίου το 1928, δεκαέξι χρόνια μετά τη θεμελίωση του, όταν είχαν ολοκληρωθεί εξωτερικά οι εργασίες αλλά χρειαζόταν ακόμα να γίνουν πολλά στον εσωτερικό χώρο.

Ο βόρειος νάρθηκας του ναού

Ο ναός, όπως τον συνέλαβε και τον σχεδίασε ο Ζάχος, είναι τρουλαία τρίκλιτη βασιλική, με εγκάρσιο κλίτος και με αετωματικές απολήξεις προς το ανατολικό μέρος. Στο αρχικό σχέδιο προβλεπόταν τετραγωνικής κάτοψης τρούλος που θα στηριζόταν στους τέσσερις πεσσούς, με πέντε παράθυρα στην κάθε μία από τις τέσσερις πλευρές. Ο τρούλος αρχικά δεν κατασκευάστηκε, ο ναός στο μέρος αυτό καλύφθηκε προσωρινά, αλλά όταν το 1955 αποφασίστηκε να γίνει ο τρούλος δεν εφαρμόστηκε το σχέδιο διότι, όπως θα δούμε παρακάτω, σχεδιάστηκε τρούλος οκταγωνικής κάτοψης και κατασκευάστηκε σε βυζαντινό πρότυπο. Η κάλυψη εσωτερικά γίνεται με καμάρες, ώστε στη στέγη να σχηματίζεται σταυρός, αφού το μεσαίο κλίτος όπως και το εγκάρσιο είναι υπερυψωμένο.

Έτσι βλέπουμε ένα σταυροειδή ναό με τρούλο, καθώς τα πλάγια κλίτη της βασιλικής διακόπτονται από το εγκάρσιο, σχηματίζεται σταυρός, δημιουργούνται γωνιαία διαμερίσματα και έχουμε πολλά στοιχεία από τους βυζαντινούς τετρακίονιους ναούς. Πρόκειται για πολυσύνθετο αρχιτεκτονικό δημιούργημα. Χαρακτηριστικά είναι τα οξυκόρυφα αετώματα και στις τέσσερις πλευρές, στην είσοδο δυτικά και στις τρεις πλευρές, ανατολική, νότια και βόρεια, όπου καταλήγουν ανατολικά το μεσαίο υψωμένο κλίτος και νότια και βόρεια το εγκάρσιο κλίτος, καθώς και τα ημικυκλικά μεγάλα παράθυρα στον δυτικό, βόρειο και νότιο τοίχο.

Άποψη του ναού

Στην κύρια όψη, από τα δυτικά, υπάρχει η κύρια είσοδος με τρία ανοίγματα τοξωτά, στο πλάτος του μεσαίου κλίτους, με αετωματικό επιστέγασμα, πιο πάνω το ημικυκλικό μεγάλο παράθυρο και στην κορυφή η αετωματική απόληξη κατά το σχέδιο, με την προβλεπόμενη φιλοτέχνηση της πέτρας, που δεν εκτελέστηκε ακριβώς. Η προσπέλαση στο ναό φέρνει στο νου κάτι από τις επιβλητικές εισόδους των καθεδρικών ναών της Δύσης, ωστόσο όμως όλα τα στοιχεία δεν αφήνουν τον εισερχόμενο να ξεχάσει ότι εισέρχεται σε ορθόδοξο ναό της Ανατολής. Τα διπλανά κωδωνοστάσια, που στο σχέδιο έχουν μεγαλύτερη οξυκόρυφη απόληξη απ' ότι στην κατασκευή, συμπληρώνουν με το ύψος τους τη μεγαλοπρέπεια της δυτικής άποψης του οικοδομήματος.

Κύρια είσοδο του ναού του Αγίου Δημητρίου από τα δυτικά

Η νότια πλευρά, η οποία ως χθες ήταν επισκιασμένη από την παλιά Αστική σχολή και την Αποστολική Διακονία αργότερα, θα αναλυθεί παρακάτω το συγκεκριμένο θέμα, χωρίς νάρθηκα ή άλλη εξωτερική περιστύλωση, φαίνεται σαν κάτι να χρειάζεται, κάτι αντίστοιχο όπως το νάρθηκα που κατασκευάστηκε στη βόρεια πλευρά του ναού. Ο αρχιτέκτονας δεν προβλέπει τίποτα από την πλευρά αυτή, ίσως επειδή βρισκόταν προς το μέρος άλλου οικοδομήματος. Σήμερα με τη διαμόρφωση του χώρου, αν και θα έλεγε κανένας ότι για λόγους συμμετρίας θα μπορούσε να έχει αντίστοιχο με τη βόρεια πλευρά νάρθηκα, είναι έξοχα επιβλητική η άποψη από την πλευρά αυτή, καθώς από μακριά προβάλλει με δωρική μεγαλοπρέπεια.

Η νότια πλευρά του ναού του Αγίου Δημητρίου

Βυζαντινό μνημείο προβάλλει στην ανατολική πλευρά ο ναός, με την αψίδα του ιερού βήματος και το κάτω απ' αυτήν ημικυκλικό περιστύλιο, διότι στο μέρος αυτό το επίπεδο του δρόμου κατεβαίνει και το ελεύθερο ύψος του κτίσματος γίνεται μεγαλύτερο. Το τοξωτό αυτό περιστύλιο με τους μαρμάρινους κυκλικούς κίονες, τα μαρμάρινα κιονόκρανα και την πέτρινη επίστεψη, όπου είναι χαραγμένα και τα ονόματα αυτών που δαπάνησαν, προσδίδει ιδιαίτερη αίγλη στο ναό. Από τους οκτώ κίονες οι έξι αναγράφουν τους δωρητές, Ιωάννη Βουλγαρόπουλο, Δέσπω Ι. Βουλγαροπούλου, Λάζαρο Θ. Μουχτάρη, Πολυξένη Λ. Μουχτάρη, Παναγιώτη Δ. Τρέμου και Ζάχο Αθ. Ζαχου. Τους γράφει σε επιστολή του τους το μητροπολίτη Αντώνιο, τους 3 Φεβρουαρίου του 1978, ο οδοντίατρος Ιωάννης Μουχτάρης, ο κάθε κίονας, μάρμαρο μονοκόμματο, δουλεμένος με σφυρί και καλέμι, κόστισε 500 δραχμές, ποσό τεράστιο για την εποχή όταν η χρυσή λίρα είχε 22 δραχμές.

Η ανατολική πλευρά του ναού

Περισσότερο όταν παρατηρεί κανείς το ναό από τα βόρεια, χαίρεται και θαυμάζει με τα λόγια, τηρουμένων των αναλογιών πάντα, του Προκόπιου για την Αγία Σοφία. “Θέαμα τοίνυν η εκκλησία κεκαλλιστευμένον γεγένηται, τοις μεν όρωσιν υπερφυές, τοις δε ακούουσι παντελώς άπιστον”, ιδίως αν παρατηρήσει και τα σχέδια που και εδώ δεν τηρήθηκαν. Η κατασκευή το 1926 του περιστώου νάρθηκα στην πλευρά αυτή και του ναυδρίου της Παναγίας το 1935, προσέδωσαν ωραιότητα, χάρη, κομψότητα και επιβλητικότητα στο μνημείο. Το σχέδιο προέβλεπε στην απόληξη του εγκάρσιου κλίτους ημικυκλική στην κάτοψη κατασκευαστική προεξοχή, όπου τρίμορφη είσοδος με αετωματική επιστέγαση και παρόμοια διαμόρφωση στη δεξιά τους το δυτικό μέρος, θύρα, αλλά και αυτό δεν εφαρμόστηκε. Ωστόσο, το περίστωο αυτό, με τους πέτρινους κίονες, τα κιονόκρανα, τα επίκρανα και η με έξοχο τρόπο σύνδεση του ναού με το παρακείμενο κωδωνοστάσιο του 1856, και ιδιαίτερα με τη λιθανάγλυφη στο υπέρθυρο είσοδο του, συνθέτουν αριστουργηματική την εικόνα του μεγαλοπρεπούς δημιουργήματος του Ζάχου.

Η βόρεια πλευρά του ναού του Αγίου Δημητρίου

Στο ανατολικό μέρος, σε μικρή απόσταση από το παρεκκλήσιο της Παναγίας, προέβλεπε ο αρχιτέκτονας βαπτιστήριο, κυκλικής κάτοψης, που δεν κατασκευάστηκε. Αν κατασκευαζόταν όσα παραλείφθηκαν από το σχέδιο, αετωματικές είσοδοι στη βόρεια πλευρά, λιθανάγλυφα, διακοσμητικά στα μεγάλα παράθυρα και γενικά στα τοξωτά ανοίγματα, η εμφάνιση εξωτερικά του ναού θα ήταν ακόμη πιο φαντασμαγορική.

Ο τρούλος που κατασκευάστηκε αργότερα το 1955, με τροποποίηση του αρχικού σχεδίου του Ζάχου, προσδίδει βυζαντινή μεγαλοπρέπεια στο μνημείο. Οκτάπλευρος με δίλοβα τοξωτά παράθυρα, σφαιρική κάλυψη και τοξωτή απόληξη στη συναρμογή.

Εσωτερικά ο ναός, μετά το νάρθηκα, είναι τρίκλιτος, με τέσσερις πεσσούς, στους οποίους, μέσω σφαιρικών τριγώνων, στηρίζεται ο τρούλος και με τέσσερις δίδυμους κίονες στο δυτικό μέρος. Οι πλευρικές καμάρες τονίζουν τη βυζαντινή μορφή του οικοδομήματος και σχηματίζουν τον σταυροειδή σύνθετο τετρακίονιο τύπο, τα ανατολικά γωνιαία διαμερίσματα διαχωρίζονται με καμάρες, ενώ δυτικά σε σχήμα Π είναι κατασκευασμένος υπερώς γυναικωνίτης με τρίλοβο διακοσμητικό τόξο στη μεσαία πλευρά και τόξα στις πλάγιες. Το ιερό βήμα είναι υπερυψωμένο με καμαροσκεπή στέγαση, την συνέχεια της ανατολικής κεραίας του σταυρού, ενώ με τοξωτά ανοίγματα διαχωρίζονται η πρόθεση και το διακονικό.

Σύμφωνα με τις υπάρχουσες μαρτυρίες, στο βόρειο μέρος του ναού του Αγίου Δημητρίου, υπήρχε το παρεκκλήσι της Παναγίας (Ζωοδόχου Πηγής), παλαιότερο του δεύτερου κατά σειρά ναού (1801), που είχε κτισθεί πριν από το έτος 1767. Ο ναός αυτός δεν κήκε το 1910, αλλά όταν ο Ζάχος σχεδίασε τον καινούριο ναό αποφάσισαν να κατεδαφιστεί και να κτισθεί μικρό παρεκκλήσι, συνημμένο στον νέο μεγαλοπρεπή ναό. Έτσι στα σχέδια ο αρχιτέκτονας τοποθέτησε στο βορειοανατολικό άκρο του ναού, συνέχεια του βόρειου νάρθηκα, το παρεκκλήσι της Παναγίας, το οποίο όμως, λόγω έλλειψης πόρων, δεν κατασκευάστηκε όταν χτίστηκε ο ναός.

Ανέγερση του παρεκκλησίου της Ζωοδόχου Πηγής (Παναγίας) (1928-1955)

Μετά την τέλεση των εγκαινίων, η εκκλησιαστική επιτροπή του Αγίου Δημητρίου, σε συνεργασία με την επιτροπή ανεγέρσεως που συνέχιζε το έργο της, με επιστολή της 28^{ης} Οκτωβρίου του 1928 προς τον Αριστοτέλη Ζάχο, του ζήτησε να εκπονήσει αναλυτικά σχέδια του παρεκκλησίου της Παναγίας, όπως προέβλεπε το αρχικό σχέδιο. Η απάντηση του Ζάχου ήταν θετική, με την προϋπόθεση ότι θα τηρούνταν το σχέδιο και δεν θα συνέβαινε ότι συνέβη στο ναό του Αγίου Δημητρίου, μάλιστα εφιστά την προσοχή της επιτροπής να προσέξει την εφαρμογή του σχεδίου, διότι ο ναός του Αγίου Δημητρίου με το κτιζόμενο παρεκκλήσι θα αποτελέσει μνημείο αρχιτεκτονικής, αλλά και για λόγους σωστής αξιοποίησης των προσφορών των πιστών, οι οποίοι βλέποντας την ορθή χρήση θα έχουν τη διάθεση να προσφέρουν ακόμη περισσότερα. Στην απάντηση αυτή, με ημερομηνία 3 Νοεμβρίου 1928 ο Ζάχος κάνει γνωστό στην επιτροπή ότι το αντίτιμο της αμοιβής του, 15.000 δραχμές, τις χαρίζει στο ναό.

Στις 29 Απριλίου 1931 ο Ζάχος έστειλε στο μητροπολίτη Διόδωρο επιστολή, με συνημμένη τη μελέτη του παρεκκλησίου (κάτοψη, τομή, μεσημβρινή όψη και οπίσθια όψη) όπου ξανά τονίζει ότι απαιτεί την πιστή

τήρηση των σχεδίων αυτή τη φορά, “ίνα μη επαναληφθή ότι εγένετο κατά την εκτέλεσιν του Ναού του Αγίου Δημητρίου, και τελευταίως εις τον μεσημβρινόν νάρθηκα του ναού”.

Το παρεκκλήσι άρχισε να κατασκευάζεται το 1935, επενδύθηκε εξωτερικά με πελεκητούς λίθους, όπως και ο ναός του Αγίου Δημητρίου, σύμφωνα με το σχέδιο του Ζάχου, με ρυθμό σταυροειδή με τρούλο, διαστάσεων 8,0 X 5,0 μέτρων, ενώ η κόγχη του ιερού εξωτερικά στην κάτωψη είναι μισό οκτάπλευρο, με τρία μακρόστενα παράθυρα. Η προσπέλαση στο ναΐδριο γίνεται από το νάρθηκα, του οποίου αποτελεί απόληξη στο ανατολικό μέρος, και μέσα από τον ναό του Αγίου Δημητρίου. Στη βόρεια πλευρά το τρίλοβο παράθυρο στην προεξοχή της κεραίας του σταυρού στο μέσον, τα δύο τοξωτά στους διπλανούς τοίχους και ο τρούλος που καλύπτει τον κύριο χώρο του ναΐδριου, συνιστούν ένα σύνολο άψογα προσαρμοσμένο στον μεγαλοπρεπή ναό.

Οι εργασίες για την ολοκλήρωση του παρεκκλησίου της Παναγίας άρχισαν το 1935 και συνεχιζόταν ως το 1940. Η Σιάτιστα μετά την απελευθέρωση της το 1912 εμφάνιζε οικονομική ατονία, διαρροή των κατοίκων της προς το εσωτερικό και το εξωτερικό, ώστε ο πληθυσμός της από τις 10.000 το 1912 να μειωθεί το 1920 στις 7.000 και στις 5.100 το 1940. Η ανάπτυξη νέων κέντρων εμπορίου, η συγκοινωνία με τα αυτοκίνητα που εξαφάνιζε τους αγωγιάτες, η καταστροφή των αμπελιών από τη φυλλοξήρα το 1923 και η μεγάλη κρίση της γουνοποιίας από το 1928 ως το 1932, συντέλεσαν ώστε η Σιάτιστα στη δεκαετία του 1930 να εμφανίζει έντονα σημάδια οικονομικού μαρασμού και δημογραφική κάμψη. Με δυσκολία επομένως μπορούσαν να γίνουν οι εργασίες αποπεράτωσης και στον ναό του Αγίου Δημητρίου αλλά και στο παρεκκλήσι της Παναγίας. Για το λόγο αυτό η εκκλησία αποφάσισε την εκποίηση γης και περιουσίας που κατείχε.

Κατασκευή του τρούλου (1955-1958)

Το ζήτημα που απασχόλησε το μητροπολίτη Ιάκωβο και την εκκλησιαστική επιτροπή στη δεκαετία του 1950 ήταν η κατασκευή του τρούλου, ο οποίος λόγω έλλειψης πόρων δεν είχε κατασκευαστεί μαζί με το κυρίως κτίσμα του ναού του Αγίου Δημητρίου. Ο ναός ήταν ελλειπής χωρίς τον τρούλο που προέβλεπε το αρχικό σχέδιο του Ζάχου. Μόλις τελείωσε το έργο της ύδρευσης της πόλης, που ήταν ζωτικής σημασίας και είχε απορροφήσει τη δραστηριότητα του μητροπολίτη, άρχισαν δυναμικά ενέργειες του για την ολοκλήρωση του ναού με την κατασκευή του τρούλου.

Ο μητροπολίτης Ιάκωβος όταν το 1951 πήγε στην Αμερική για να διενεργήσει προσωπικά έρανο για το έργο της ύδρευσης, πρότεινε επίσημα στον ομογενή Γεώργιο Ι. Παπανικολάου να αναλάβει το κόστος της κατασκευής του τρούλου του Αγίου Δημητρίου. Ο Παπανικολάου με επιστολή του στις 2 Οκτωβρίου το 1951 αναφέρει πως έχει την ευχαρίστηση, με δικά του έξοδα, να αποπερατώσει το έργο προσφέροντας το ποσό των 3.000 δολαρίων, δηλαδή όσα χρειάζονται για την κατασκευή, και υπόσχεται ότι θα τα στείλει σε τρεις ισόποσες δόσεις αρχίζοντας από το 1952.

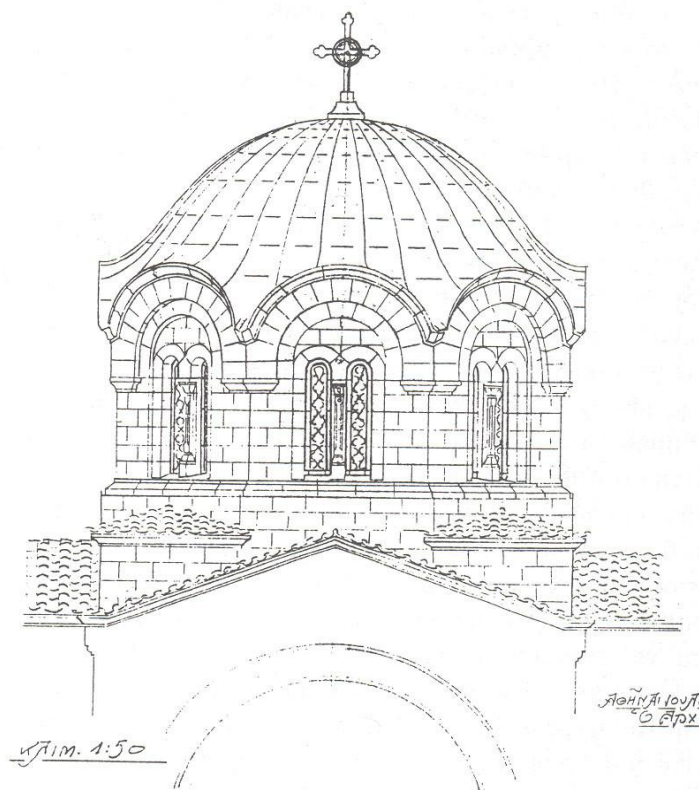
Το εκκλησιαστικό συμβούλιο, ύστερα από την υπόσχεση της δωρεάς αυτής και έχοντας στη διάθεση της μέρος των κατασκευαστικών υλικών, τις αμμόπετρες με τις οποίες είχε κτισθεί ο ναός, έστειλε επιστολή στον Σιατιστινό αρχιτέκτονα Εμμανουήλ Μάλαμα στη Θεσσαλονίκη, με την οποία τον

ενημέρωνε για τη δωρεά του Παπανικολάου και τον παρακαλούσε, επειδή οι εργασίες θα άρχιζαν μετά το Πάσχα και το σχέδιο του τρούλου του ναού που είχε σχεδιάσει ο αείμνηστος Ζάχος, βρισκόταν στα χέρια του να το αποστείλει για την αποφυγή άσκοπων εξόδων με την εκπόνηση νέων σχεδίων.

Ο αρχιτέκτονας Γεώργιος Νομικός, ειδικός στη ναοδομία, που είχε σχεδιάσει το μητροπολιτικό μέγαρο της Σιάτιστας, δήλωσε ότι ήταν αδύνατη η εφαρμογή του σχεδίου του Ζάχου για τον τρούλο, επειδή κατά την κατασκευή του ναού, όπως είπαμε και προηγουμένως, δεν τηρήθηκαν κατά γράμμα τα σχέδια του Ζάχου, οπότε θα υπήρχε πρόβλημα στατικότητας του οικοδομήματος επειδή τα δοκάρια που συνέδεαν τους τέσσερις κεντρικούς κίονες του ναού δεν είχαν τοποθετηθεί για τεχνικούς λόγους. Οπότε εκπόνησε νέο σχέδιο του τρούλου σε βυζαντινό ρυθμό με σφαιρικά τρίγωνα και οκτάπλευρο εξωτερικά.

Παρότι όμως τα σχέδια του Νομικού ήταν έτοιμα το 1952 οι εργασίες δεν άρχισαν, διότι η δωρεά των 3.000 δολαρίων του Γεωργίου Παπανικολάου δεν είχε πραγματοποιηθεί για έκτακτους λόγους. Είχε υπολογιστεί ότι η όλη εργασία θα απαιτούσε δαπάνη 193.000 δραχμών νέας έκδοσης, γι αυτό ο μητροπολίτης Ιάκωβος συνέστησε να αναβληθεί για μια τριετία η κατασκευή του τρούλου ώστε να εξασφαλισθούν τα χρήματα. Το διαθέσιμο ποσό που είχε το συμβούλιο ήταν της τάξης των 45.000 δραχμών, οπότε υπολειπόταν άλλες 150.000 δραχμές για την κατασκευή του τρούλου.

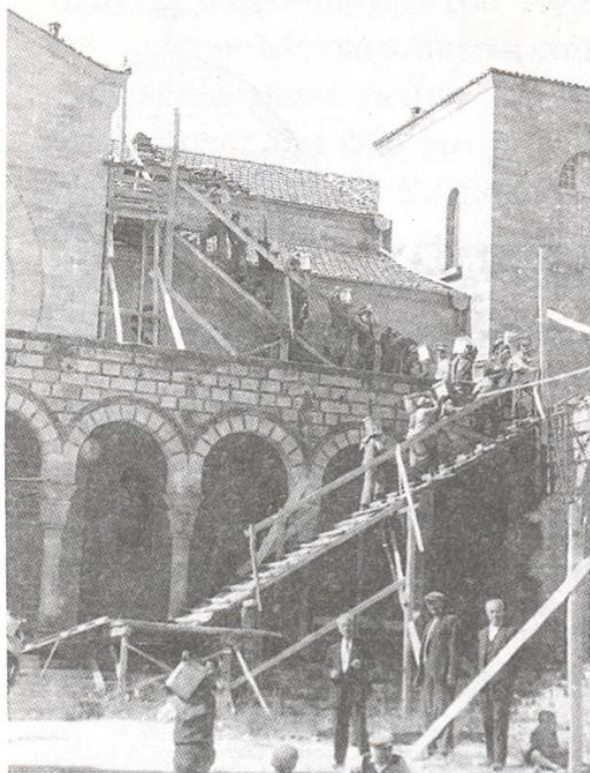
*Γεωργίου τμήματος Αγ. Δημητρίου Σιάτιστας
λεπτομέρεια τρούλου*

Ο τρούλος του ναού, σχέδιο Γ. Νομικού 1953

Η καθυστέρηση για την έναρξη των εργασιών, εξαιτίας της έλλειψης πόρων ανάγκασε την επιτροπή να βρει τρόπους εξεύρεσης χρημάτων, έτσι το εκκλησιαστικό συμβούλιο στις 22 Μαΐου 1954 αποφάσισε να απευθύνει έκκληση προς τους Σιατιστινούς να δανείσουν με ή χωρίς τόκο, στο ναό, όποιο χρηματικό ποσό, άνω των 500 δραχμών ήθελαν. Όσοι επομένως ήθελαν να δανείσουν τα χρήματα τους στο ναό, έντοκα ή άτοκα, και το ποσό που μπορούσαν, καλούνταν να το κάνουν γνωστό με συνημμένο έντυπο και με τους όρους που στο συνοδευτικό έντυπο υπήρχαν, για να αποφασίσει η επιτροπή αν θα προχωρούσε σ' αυτή την ενέργεια. Η προσπάθεια αυτή δεν τελεσφόρησε, επειδή πιθανότατα οι Σιατιστινοί ήθελαν να αφιερώσουν και όχι να δανείσουν στο ναό. Έτσι το συμβούλιο του ναού βρήκε άλλη λύση, ζητήθηκε και χορηγήθηκε από το Δήμο Σιάτιστας άτοκο δάνειο ύψους 50.000 δραχμών.

Οι εργασίες κατασκευής του τρούλου άρχισαν στις αρχές Μαΐου του 1955 με γοργό ρυθμό σύμφωνα με τα σχέδια του αρχιτέκτονα Γεωργίου Νομικού. Τα 3.000 δολάρια της δωρεάς του Παπανικολάου που θα κάλυπταν το μισό της απαιτούμενης δαπάνης, δεν είχαν δοθεί ακόμη και ο μητροπολίτης και το συμβούλιο απεύθυναν έκκληση προς τους απανταχού Σιατιστινούς για συνδρομή και ενίσχυση ώστε να υπάρξει επιτέλους η ολοκλήρωση του οκτάπλευρου τρούλου, βυζαντινού ρυθμού με ύψος 9 μέτρα και περίμετρο 38 μέτρα, που θα ολοκλήρωνε το αρχιτεκτονικό αριστούργημα του Ζάχου. Ζητούσαν την συνδρομή όλων για να ολοκληρωθεί σύντομα το έργο πριν αρχίσουν οι φθινοπωρινές βροχές. Η ανταπόκριση των Σιατιστινών υπήρξε άμεση, αλλά και η εκκλησία εκποίησε από την περιουσία της για να υπάρξει ταχύτερο αποτέλεσμα.

Εργασίες για την κατασκευή του τρούλου, 1955

Το καλοκαίρι του 1955 οι εργασίες κατασκευής του τρούλου συνεχιζόταν πυρετωδώς, λιθοξόοι για το πελέκημα της αμμόπετρας, εργάτες και οικοδόμοι εργαζόταν με την επίβλεψη του μηχανικού Νικολάου Αθανασιάδη. Η ξυλεία προερχόταν από τον Πεντάλοφο, που με τη μεσολάβηση του μητροπολίτη Ιακώβου στο δασάρχη Σιάτιστας υλοτομήθηκε δωρεάν, οι αμμόπετρες, τα τσιμέντα, τα σίδερα και όλα τα οικοδομικά υλικά καταβλήθηκε προσπάθεια να κοστίσουν όσο το δυνατό λιγότερο.

Στις αρχές Νοέμβριου η στέγη είχε τελειώσει και άρχισε το εσωτερικό σοβάτισμα, τοποθετήθηκαν τα σιδερένια παράθυρα και ετοιμαζόταν για βάψιμο. Όλη η εσωτερική επιφάνεια με τα σφαιρικά τρίγωνα υπολογίστηκε στα 350 τετραγωνικά μέτρα και η αγιογράφηση ήταν αδύνατο να γίνει στην παρούσα χρονική στιγμή, διότι αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσχέρειες. Ως τότε τα έξοδα είχαν ανέλθει στις 252.730,4 δραχμές, με έσοδα 197.476,35 δραχμές και οφειλές 9.300 δραχμές.

Στην πρώτη λειτουργία των Χριστουγέννων ο μητροπολίτης Ιάκωβος εξέφρασε το θαυμασμό του και την έκπληξη του όταν επιτέλους είδε το ναό του Αγίου Δημητρίου ολοκληρωμένο και μπόρεσαν για πρώτη φορά οι χριστιανοί της Σιάτιστας και των γύρω περιοχών να απολαύσουν τη μεγαλοπρέπεια και την επιβλητικότητα του ναού.

Το Φεβρουάριου του 1956 η στέγη του τρούλου παρουσίασε αρκετά σημεία εισχώρησης υγρασίας, διότι λόγω του υπερβολικού ψύχους η τσιμεντοκονία δημιούργησε ρωγμές και υπήρχε κίνδυνος να πέσουν σοβάδες, έτσι οι εκκλησιαστικοί σύμβουλοι παρακάλεσαν τον μητροπολίτη να εξετάσει το θέμα της επικάλυψης της στέγης με χαλκό. Η επικάλυψη του τρούλου έπρεπε να γίνει πριν αρχίσει το φθινόπωρο και ο μητροπολίτης στις 18 Ιουλίου το 1956 απευθύνθηκε στους κατοίκους της Σιάτιστας. Τους γνωστοποίησε ότι ο ναός του Αγίου Δημητρίου παρουσιάζει πρόβλημα υγρασίας στον τρούλο και τους κάλεσε όλους να προσφέρουν ότι ο καθένας μπορεί σε χάλκινα σκεύη στις επιτροπές που θα περνούσαν από όλα τα σπίτια την Κυριακή 29 Ιουλίου. Κατά τον υπολογισμό του αρχιτέκτονα Γ. Νομικού θα απαιτούνταν περίπου 1.500 κιλά χαλκού για να ασφαλιστεί ο τρούλος και να αρχίσει η αγιογράφηση του.

Συγκεντρώθηκαν εννιακόσια κιλά περίπου παλιά χάλκινα σκεύη και ο Νομικός τον Αύγουστο του 1956 ήρθε σε επαφή με την Ελληνική Βιομηχανία Χαλκού για να εξετάσει πόσο θα στοιχίσει η επεξεργασία τους. Η απάντηση της βιομηχανίας ήταν 80.000 δραχμές, ποσό το οποίο δεν υπήρχε και το συμβούλιο αποφάσισε να ζητήσει και να πάρει δάνειο 50.000 δραχμών από την Επιτροπή Δήμων και Κοινοτήτων.

Το Σεπτέμβριο του 1957 ο τρούλος επικαλύφτηκε με φύλλα χαλκού 1.300 κιλών περίπου και έτσι εξασφαλίστηκε η στεγανότητα του ώστε να γίνει πλέον δυνατή η αγιογράφηση του. Οι εργασίες τελείωσαν με την τοποθέτηση αλεξικέρανου αξίας 6.615 δραχμών. Σύμφωνα με το βιβλίο εσόδων και εξόδων κατασκευής του τρούλου, τα έσοδα ανήλθαν στο ποσό των 390.183,55 δραχμών και τα έξοδα, συμπεριλαμβανόμενου και του ποσού της δαπάνης επικάλυψης με χαλκό, στο ποσό των 368.472,20 δραχμών.

Το τεράστιο έργο, με τα δεδομένα της εποχής, της κατασκευής του τρούλου είχε ολοκληρωθεί, με δυσκολίες, αντιξοότητες και προβλήματα. Ο ναός με τον βυζαντινού τύπου τρούλο απέκτησε άλλη μορφή, επιβλητικότερος και μεγαλοπρεπέστερος. Αν εφαρμοζόταν το αρχικό σχέδιο

του Ζάχου και στον τρούλο και σε άλλα σημεία που έγιναν παρεκκλίσεις, ο ναός ίσως ήταν ακόμη περισσότερο αριστουργηματικός. Ωστόσο παρά τις αλλαγές, ο μητροπολιτικός ναός του Αγίου Δημητρίου Σιάτιστας, είναι γεγονός ότι κινεί το ενδιαφέρον και το θαυμασμό όλων όσων τον αντικρίζουν.

Διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου (1974 – 1994)

Στα μέσα της δεκαετίας του 1970, εξήντα χρόνια μετά τη θεμελίωση και σαράντα πέντε μετά τα εγκαίνια του ναού, οι εργασίες εξωραϊσμού στον εσωτερικό και εξωτερικό χώρο συνεχίζονταν. Η έλλειψη ενοριακής αίθουσας και γραφείων ήταν αισθητή, γι αυτό το εκκλησιαστικό συμβούλιο αποφάσισε την ανέγερση στο δυτικό μέρος, κάτω από το επίπεδο της κύριας εισόδου του ναού, ο οποίος βρίσκεται σε υπερυψωμένο έδαφος, λοφίσκο, μιας αίθουσας με προοπτική χρησιμοποίησης της για τελετές, ενοριακό κέντρο και γραφεία του ναού. Το Σεπτέμβριο του 1975 ο Σιατιστινός αρχιτέκτονας Δημήτριος Θ. Τεντοκάλης εκπόνησε δωρεάν τα σχέδια και τον Ιούνιο του 1976 ο πολιτικός μηχανικός Κωνσταντίνος Σκούλιος έκανε τη στατική μελέτη. Το Σεπτέμβριο του 1976 άρχισαν οι εργασίες κατασκευής, ενώ τα έξοδα καλύφθηκαν από το ταμείο του ναού και τις προσφορές των ενοριτών.

Το τελευταίο χρονικά, μέγιστο όμως από πλευράς ύψους δαπάνης και κυρίως σπουδαιότατο από άποψη καλαισθησίας και χρησιμότητας, είναι το έργο διαμόρφωσης του εξωτερικού χώρου και ανάπλασης του όλου περιβάλλοντος οικοδομικού πλαισίου. Έργο πνοής που ανέλαβε να υλοποιήσει η δημιουργικότητα και η γενναία χορηγία του κορυφαίου από τους σύγχρονους ευεργέτες της Σιάτιστας, Νικολάου Γ. Παπαγεωργίου. Μετά τη μεγάλη του προσφορά, ανεκτίμητη και βαρύτατη σε ποσότητα, για την ανέγερση του Γυμνασίου και Λυκείου “Γεώργιος Παπαγεωργίου, που πραγματοποίησε με τους αδερφούς του Λεωνίδα και Απόστολο, ο Νικόλαος Παπαγεωργίου θέλησε να προβεί στην εκτέλεση αυτού του έργου.

Ο Άγιος Δημήτριος του 1801 με τη διπλανή Αστική Σχολή της Χώρας που κτίστηκε το 1863, μαζί με το Τραπάντζειο Γυμνάσιο και την παλιά μητρόπολη ήταν το κέντρο της Σιάτιστας στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Μετά την πυρκαγιά του 1910, η ανέγερση του νέου ναού στην ίδια ακριβώς θέση τον ανέδειξε προεξάρχον οικοδόμημα στο χώρο αυτό. Η Αστική Σχολή το 1913 μεταφέρθηκε στο νεόκτιστο τότε Δημοτικό, το Α΄ Δημοτικό σήμερα, οπότε με την πάροδο του χρόνου το κτίριο κατέστη ετοιμόρροπο, χρησιμοποιούμενο ως καπναποθήκη, για να καταρρεύσει στα χρόνια της κατοχής.

Όταν το 1945 ενθρονίστηκε στη Σιάτιστα ο μητροπολίτης Ιάκωβος, το βλέμμα του έπεσε, όπως ο ίδιος γράφει, στο μεγάλο οικόπεδο από λείψανα παλιάς οικοδομής που βρισκόταν στα νότια του Αγίου Δημητρίου, το επεσήμανε και σκέφτηκε ότι εκεί έπρεπε να κτισθεί το πνευματικό κέντρο της Εκκλησίας. Και πράγματι, με ενέργειες του η σχολική εφορία το δώρισε στην Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, η οποία στις 18 Μαΐου το 1953 θεμελίωσε και στις 16 Οκτωβρίου του 1955 εγκαινίασε το μεγάλο κτίριο, με αίθουσα διαλέξεων και χώρους για τη στέγαση της Μανούσειου Βιβλιοθήκης, η οποία το 1956 επεκτάθηκε με ανέγερση και άλλων αιθουσών, καθώς ο ναός του Αγίου Δημητρίου παραχώρησε στη Βιβλιοθήκη 152 τετραγωνικά μέτρα από τον περίβολό του.

Είναι αλήθεια ότι μεταπολεμικά όταν ο μητροπολίτης Ιάκωβος ανασυγκροτούσε τη Σιάτιστα, η ανέγερση εκείνου του κτιρίου ήταν σημαντική και αποτέλεσε εστία πνευματικής τροφοδοσίας στην πόλη. Στον άνεμο δημιουργικότητας του όμως ο δυναμικός εκείνος ιεράρχης δεν πρόφθασε όμως να ρίξει το διορατικό του βλέμμα στο μέλλον και να προβλέψει τη Σιάτιστα του 1990 και του 2000 και να αφήσει το μεγαλόπρεπο αρχιτεκτονικό δημιούργημα του Αριστοτέλη Ζάχου, τον Άγιο Δημήτριο, να δεσπόζει και να φαντάζει ελεύθερο στο μικρό λοφίσκο που χτίστηκε. Αν πρόφτανε να το συλλάβει δεν θα έχτιζε εκεί την αίθουσα της Αποστολικής Διακονίας που έκρυψε τον επιβλητικό ναό από τα νότια.

Με την πάροδο των δεκαετιών, κατά τις οποίες το κτίριο της Αποστολικής Διακονίας ξεπλήρωσε το σκοπό του, ήταν κοινή πεποίθηση ότι και για λόγους οδικής κυκλοφορίας, επειδή η στροφή του δρόμου στο σημείο εκείνο ήταν επικίνδυνη, και για λόγους προβολής του μνημειώδους ναού του Αγίου Δημητρίου, το κτίριο έπρεπε να κατεδαφιστεί. Το Κουκουλίδειο Πνευματικό Κέντρο που χτίστηκε στη Σιάτιστα στη δεκαετία του 1980 δίπλα στο Δημαρχείο, έλυσε το ζήτημα της ύπαρξης διαλέξεων και στέγασης της Βιβλιοθήκης. Άλλωστε τα τελευταία χρόνια η αίθουσα της Αποστολικής Διακονίας ήταν εντελώς αχρησιμοποίητη.

Ο Νικόλαος Παπαγεωργίου, θέλοντας να διαμορφωθεί ο περιβάλλον χώρος του ναού τέλειος από κάθε άποψη, ζήτησε συγκρότηση ομάδας μελετητών για την εξέταση όλων των σχετικών απόψεων και εκπόνηση σχεδίων. Με δεδομένη όχι μόνο τη βούληση του να προσφέρει αφειδώς, αλλά και την ευαισθησία του να υλοποιηθεί το έργο αντάξιο του επιβλητικού ναού και της τοποθεσίας, αποτάθηκε σε κάθε ειδήμονα, άκουσε τις προτάσεις αρμοδίων και δαπάνησε για μελέτες και σχέδια ώστε να γίνει ότι το καλύτερο.

Στις 22 Μαΐου το 1987 ο πολιτικός μηχανικός Αναστάσιος Γκουτζιαμάνης, ως εκπρόσωπος της ομάδας μελετητών για τον περιβάλλοντα χώρο του Αγίου Δημητρίου, με αίτηση του στην εκκλησιαστική επιτροπή του ναού, ανέφερε ότι, ύστερα από απόφαση του δωρητή Νικολάου Παπαγεωργίου, με τη σύμφωνη γνώμη του Δήμου Σιάτιστας και την προφορική συγκατάθεση του μητροπολίτη να πραγματοποιηθεί το έργο, έπρεπε να αρχίσουν οι τοπογραφικές εργασίες στον εξωτερικό χώρο του ναού. Για το λόγο αυτό ζήτησε την έγγραφη έγκριση της επιτροπής για την εκτέλεση των εργασιών, η επιτροπή έδωσε την έγκριση και τη συγκατάθεση της για την έναρξη διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου.

Άποψη του ναού του Αγίου Δημητρίου μετά τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου

Με τις προκαταρκτικές εργασίες, ύστερα από προσεκτική διερεύνηση εκ μέρους του Ν. Παπαγεωργίου όλων των παραμέτρων του θέματος, κατά επιθυμία του, ανατέθηκε η εκπόνηση των σχεδίων στην Αναπτυξιακή Κοζάνης (ΑΝ.ΚΟ). Την ομάδα μελετητών αποτέλεσαν οι Κώστας Δεσποτίδης αρχιτέκτονας, Ζήη Καλτσάμη αρχιτέκτονας, Βίκυ Βριζίδου πολιτικός μηχανικός, Τρύφωνας Μάντζος τεχνολόγος πολιτικός μηχανικός, Δημήτρης Πεκόπουλος μηχανολόγος μηχανικός, Κατερίνα Τσάκωνα ηλεκτρολόγος μηχανικός και Τηλέμαχος Σκοτιδάκης δασολόγος. Κατά τα σχεδιαζόμενα ο ναός προβάλλει επιβλητικός σε περιβάλλοντα χώρο ελλειψοειδούς περίπου σχήματος, με τον δρόμο άνοδο από το ανατολικό μέρος και κάθοδο από το δυτικό.

Η κατεδάφιση του κτιρίου άρχισε στις 16 Ιουνίου του 1988. Το εκκλησιαστικό συμβούλιο συμφώνησε με τα σχέδια της ΑΝ.ΚΟ και αποδέχθηκε ως εργοδότη το Δήμο Σιάτιστας για την έναρξη των εργασιών, που άρχισαν τον Απρίλιο του 1991. Αρχικά την ευθύνη, με χρηματοδότηση του δωρητή, είχε ο Δήμος Σιάτιστας, αργότερα ο ίδιος ο δωρητής με επιβλέποντα μηχανικό τον Αθανάσιο Μ. Τράχο.

Τώρα που έχουν τελειώσει οι εργασίες και καθώς τα φυτά έχουν μεγαλώσει στο γύρο χώρο, χωρίς βέβαια να καλύψουν το ναό, όλο και περισσότερο η διαμόρφωση του χώρου φαίνεται ωραιότερη. Οι σκάλες, η πλακόστρωση, οι κήποι, οι τεράστιες γλάστρες, όλα τονίζουν το αρχιτεκτονικό αριστούργημα του Ζάχου.

Μετασεισμική κατάσταση του ναού

Η πόλη της Σιάτιστας τις 13 Μαΐου του 1995 ταρακουνήθηκε από σεισμό της τάξης των 6,6 ρίχτερ. Ακολουθεί η τεχνική έκθεση σχετικά με τη

μετασεισμική κατάσταση του ναού που συνέταξε ο Γεώργιος Γ. Πενέλης, Δρ. Πολιτικός Μηχανικός, Καθηγητής Α.Π.Θ.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΜΕΤΑΣΕΙΣΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ

Συνταγείσα

από τον Γ.Γ.Πενέλη, Δρ.Πολιτικό Μηχανικό, Καθηγητή Α.Π.Θ.

1. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Η παρούσα Τεχνική Έκθεση συντάσσεται μετά από σχετική εντολή του Νομάρχη Κοζάνης Πασχ. Μητλιάγκα και κατόπιν λεπτομερούς αυτοψίας που διενέργησε ο γράφων στο Ναό την 9-9-95.

Πρόκειται για βασιλική μετά τρούλου μεγάλων διαστάσεων και αρχών του αιώνα, σχεδιασμένη από τον αείμνηστο αρχιτέκτονα Ζάχο. Ο Ναός είναι λιθόκτιστος με ισχυρό ασβεστοκονίαμα με λαξευτές λίθους εξωτερικά και πρόκειται για κτίσμα υψηλής αισθητικής τελειότητας. Ο τρούλος του Ναού που, σημειωθήτω, κατασκευάστηκε μεταγενέστερα είναι από οπλισμένο σκυρόδεμα. Το φέρον σύστημα τρούλου, θόλων και αψίδων αρχικά ήταν ενισχυμένο με χαλύβδινους ελκυστήρες μορφής, οι οποίοι σε κάποια φάση της ζωής του ναού κόπηκαν στη βάση τους και αφαιρέθηκαν για λόγους μάλλον αισθητικούς.

Ο Ναός παρουσιάζει πολύ περιορισμένες βλάβες οι οποίες εκτιμάται ότι εάν δεν είχαν αφαιρεθεί οι ελκυστήρες των τοξωτών στοιχείων θα ήταν ανεπαίσθητες. Οι βλάβες που εντοπίστηκαν είναι οι εξής:

- α) Ρηγματώσεις μικρού εύρους στην κλείδα ορισμένων τόξων.
- β) Ρηγματώσεις στην κάτω επιφάνεια του δαπέδου του γυναικωνίτη κατά μήκος της επαφής σιδηροδοκών και πλινθων πληρώσεων των διακένων.
- γ) Αποκολλησεις μικρού εύρους του βορείου και νοτίου αετώματος λόγω ανεξάρτητου ταλαντώσεως ενός έκαστου και λόγω μη υπάρξεως πλήρους διαφραγματικής λειτουργίας στο επίπεδο της στέγης.
- δ) Έντονη ρηγμάτωση πλινθόκτιστης διακοσμητικής αψίδας στο δυτικό του Ναού στο ύψος του γυναικωνίτη, η οποία στέκει ελεύθερη και εγκυμονεί κινδύνους για την ασφάλεια των χρηστών σε περίπτωση καταρρεύσεως.
- ε) Εφελκυστικά τριχοειδή ρήγματα από κάμψη στην κεφαλή του τυμπάνου κάτω από τον τρούλο στο ύψος των τόξων των παραθύρων του τυμπάνου.

2. ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

Η έκταση και ο τύπος των βλαβών που παρουσιάσθηκαν επιτρέπει στον υπογράφοντα την ασφαλή εκτίμηση ότι πρόκειται για βλάβες τοπικού χαρακτήρα, και περιορισμένης εκτάσεως που δεν έχουν επηρεάσει τη φέρουσα ικανότητα του ναού σε κατακόρυφα φορτία από σεισμό.

Η παραπάνω εκτίμηση στηρίζεται στα εξής στοιχεία :

α) Τα υλικά κατασκευής του Ναού είναι υψηλής ποιότητας (λιθοδομές λαξευτές με ισχυρό ασβεστοκονίαμα, σιδηροδοκοί μορφής, οπλισμένο σκυρόδεμα).

β) Το έργο σχεδιάστηκε και επιβλέφθηκε από μηχανικό.

γ) Η ποιότητα κατασκευής είναι υψηλού επιπέδου.

δ) Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι παρ' όλον ότι αφαιρέθηκαν οι ελκυστήρες, οι ρηγματώσεις στα κλειδιά ορισμένων τόξων είναι μικρού εύρους και περιορισμένου βάθους χωρίς αποκλίσεις πεσσών από την κατακόρυφο.

ε) Ο Ναός δεν παρουσιάζει επικίνδυνα χιαστί διατμητικά ρήγματα σε πεσσούς.

στ) Οι αποκλίσεις του βόρειου και νότιου αετώματος από την κατακόρυφο είναι ανεπαίσθητες και καθίστανται ορατές μόνο χάρη στο παρουσιασθέν ράγισμα στην επαφή τους με τους αντίστοιχους θόλους στο εσωτερικό του Ναού.

ζ) Οι καμπικές αστοχίες στο τύμπανο κάτω από τον τρούλο είναι περιορισμένης εκτάσεως.

Με βάση τα παραπάνω ο υπογράφων την παρούσα εκτιμά ότι με επεμβάσεις τοπικού χαρακτήρα θα αποκατασταθεί πλήρως ο Ναός.

3. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΠΕΜΒΑΣΕΩΣ

Με βάση τα παραπάνω προτείνεται το εξής σχήμα επεμβάσεως :

α) Αποκατάσταση όλων των μεταλλικών ελκυστήρων με συγκόλληση νέων επί των υφιστάμενων ήδη αγκυρώσεών τους, αφού αποκαλυφθούν αυτές τοπικά για να γίνει η συγκόλληση. Η επέμβαση αυτή είναι και η σημαντικότερη από πλευράς φέρουσας ικανότητας, δοθέντος ότι θα βελτιώσει δραστικά την προ του σεισμού κατάσταση του Ναού.

β) Πραγματοποίηση τσιμεντενεμάτων σε όλα τα υφιστάμενα ρήγματα με βάση τις προδιαγραφές του πρώην Υ.Δ.Ε.

γ) Επίσκεψη των επιχρισμάτων στις θέσεις των ρηγματώσεων αφού προηγούμενος ενισχυθεί η περιοχή σε πλάτος 50εκ. (25+25 εκατέρωθεν του ρήγματος) με κοτετσόσυρμα.

δ) Αγκύρωση του βόρειου και νότιου αετώματος επί του σώματος του Ναού με βλήτρα από χάλυβα πακτωμένα με κονίαμα τύπου EMACO.

ε) Συγκόλληση των τριχοειδών ρηγματώσεων του τυμπάνου κάτω από τον τρούλο με εποξειδικές ενέσεις.

στ) Ανακατασκευή της διακοσμητικής αψίδας πάνω από το δυτικό γυναικωνίτη με οπλισμένο σκυρόδεμα ή οπλισμένη πλινθοδομή.

ζ) Επίσκεψη των ρηγματώσεων στο κάτω μέρος του δαπέδου του γυναικωνίτη με καινούριο επίχρισμα ενισχυμένο με κοτετσόσυρμα σε ζώνες πλάτους 50εκ. (25+25 εκατέρωθεν της ρηγμάτωσης).

η) Επαναχρωματισμοί των υπό αποκατάσταση στοιχείων.

Όλες οι παραπάνω εργασίες εκτιμάται ότι θα ανέλθουν στο ποσό των 5-6 εκατομμυρίων δραχμών.

4. ΣΤΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ.

Είναι αυτονόητο ότι η παραπάνω εκτίμηση ενώ επιτρέπει την εξαγωγή σαφών συμπερασμάτων για την πλήρη αποκατάσταση της προ του σεισμού φέρουσας ικανότητας του Ναού, δεν επιτρέπει τον ποσοτικό προσδιορισμό της ικανότητας αυτής, διότι στερείται αναλυτικής τεκμηρίωσης. Δεν υφίσταται δηλαδή στατική και δυναμική ανάλυση του Ναού. Μια τέτοια προσέγγιση, και

κοπιώδης λόγω της μορφής του φέροντος συστήματος αλλά και δαπανηρή, θα ήταν.

Εν τούτοις, λόγω της ιδιαίζουσας ιστορικής αλλά και καλλιτεχνικής αξίας του Ναού εκτιμάται ότι στο μέλλον θα πρέπει να συνταγεί μια τέτοια μελέτη για την πλήρη ποσοτική τεκμηρίωση της φέρουσας ικανότητας του Ναού σε σεισμό.

Θεσσαλονίκη, 12-9-1995

Ο Συντάξας

Γ.Γ. ΠΕΝΕΛΗΣ
ΔΡ. ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

Παρά τον ισχυρό σεισμό που ταρακούνησε την πόλη της Σιάτιστας το 1995, ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Δημητρίου Σιάτιστας σύμφωνα με την τεχνική έκθεση του Γ. Πενέλη, που αναφέρεται πιο πάνω, δεν προκλήθηκαν σοβαρές ζημιές. Έφτασε έναν αιώνα μετά τη θεμελίωση του τωρινού κτίσματος του ναού το 1912 να στέκει μεγαλοπρεπείς και επιβλητικός στη θέση του και να αποτελεί κέντρο συγκέντρωσης των πιστών της Σιάτιστας αλλά και της ευρύτερης περιοχής.

Εορτασμός 100 χρόνων του ναού.

Με αφορμή τον εορτασμό των εκατό χρόνων απελευθέρωσης της Μακεδονίας γενικότερα και ειδικότερα της Σιάτιστας, φέτος κατά την περίοδο της γιορτής του πολιούχου και προστάτη της πόλης, του Αγίου Δημητρίου, η Σιάτιστα τις 25 Οκτωβρίου του 2012 κατά την παραμονή της εορτής, υποδέχτηκε τον Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο με τιμές αρχηγού κράτους.

Υποδοχή Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου στην Σιάτιστα τις 25 Οκτωβρίου 2012.

Ο Πατριάρχης τέλεσε την παραμονή της γιορτής λειτουργία στο ναό με πλήθος κόσμου να συμμετέχει με ευλάβεια και κατάνυξη. Όπως και κατά τις 26 Οκτωβρίου του 2012, ανήμερα της γιορτής του πολιούχου τελέστηκε αρχιερατική λειτουργία παρόντος του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου, του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Ιερώνυμου, του Μητροπολίτη Συσανίου και Σιατίστης κ.κ. Παύλου και των τοπικών ιεραρχών. Ένα τέτοιο γεγονός πρώτη φορά συμβαίνει στην Σιάτιστα και ήταν εξαιρετικά μεγάλη τιμή την πόλη. Για αυτό και οι τοπικές αρχές τίμησαν τον Οικουμενικό Πατριάρχη δίνοντας του το κλειδί της πόλης.

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμο κατά τη θεία λειτουργία στον Ιερό Ναό του Αγίου Δημητρίου Σιάτιστας.

Ο Μητροπολίτης Συσανίου και Σιατίστης κ. Παύλος.

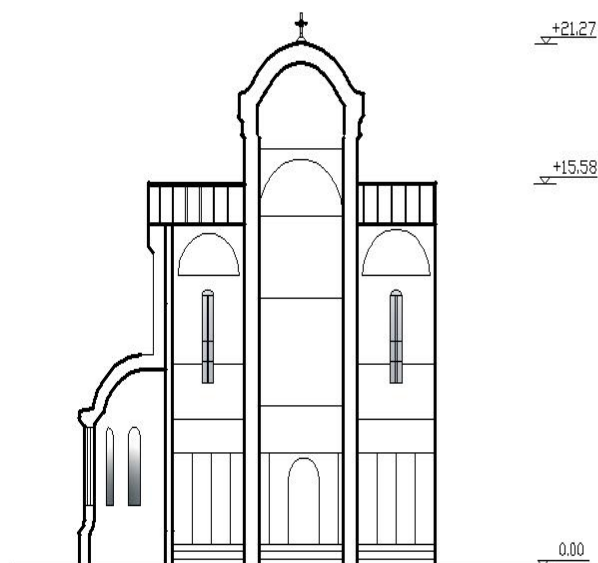
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστάσιος Ν. Δάρδας, Δρ. Θεολογίας Α.Π.Θ. - Ο Μητροπολιτικός Ναός του Αγίου Δημητρίου Σιάτιστας, Σιάτιστα 1995.

Διαδικτυακός ιστότοπος www.el.wikipedia.org

Διαδικτυακός ιστότοπος www.siatista.info

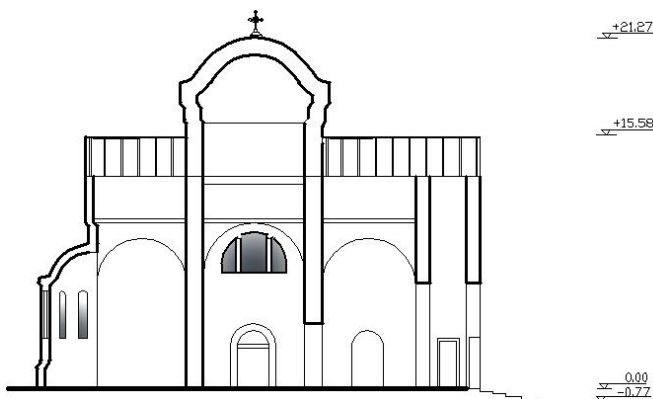
ΣΧΕΔΙΑ :

ΠΡΟΣΩΠΗ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ
ΤΕΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ ΝΥ
ΘΕΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΜΕΛΕΤΗΤΕΣ	ΛΑΖΟΥΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΤΟΜΗ Α-Α
ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	Τ#
ΚΑΔΑΚΑ	1:100

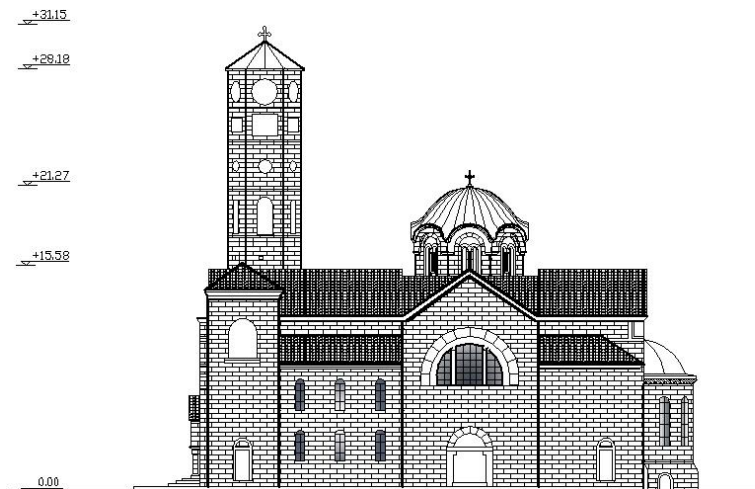
ΕΠΙΧΩΡΗΣΗ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΠΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Ν.Υ.
ΦΑΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΣΥΜΒΟΥΤΗΣ	ΛΑΣΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΜΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ
ΦΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΠΑΠΑ ΟΥΝΗ 2
ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	77
	ΣΧΙΜΑΤΑ
	1:100

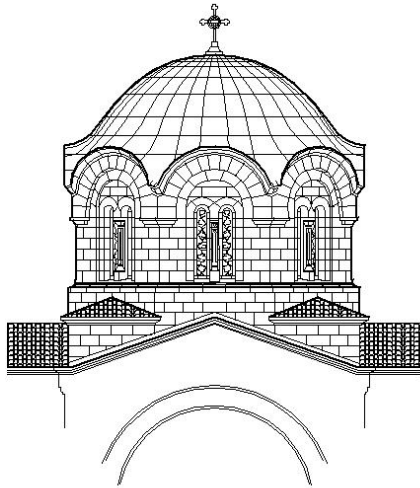
ΕΠΙΧΩΡΗΣΗ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΠΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Ν.Υ.
ΦΑΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΣΥΜΒΟΥΤΗΣ	ΛΑΣΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΜΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ
ΦΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΤΟΜΗ Β-Β
ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	79
	ΣΧΙΜΑΤΑ
	1:100

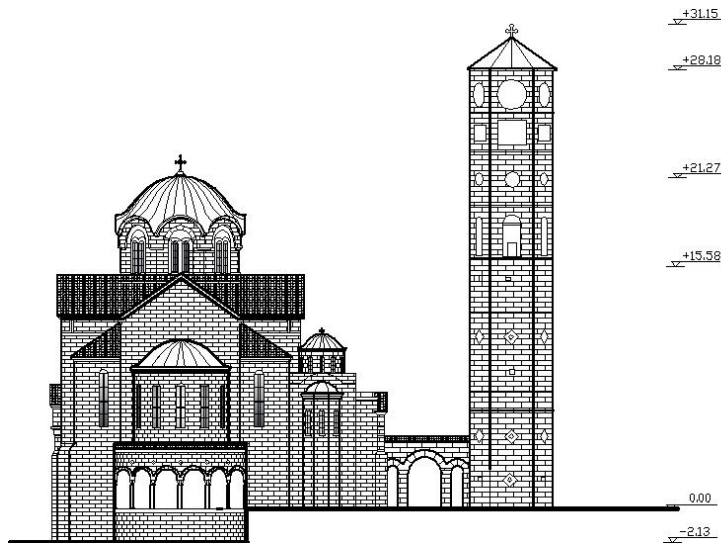
ΕΡΓΟΛΟΓΗΣ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ	
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΓΥΨΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Ν/Υ	
ΦΑΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ	
ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΛΑΖΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ	
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	Τ.4
ΚΥΡΙΑ ΟΨΗ	ΚΑΔΜΑΚΑ	1:100

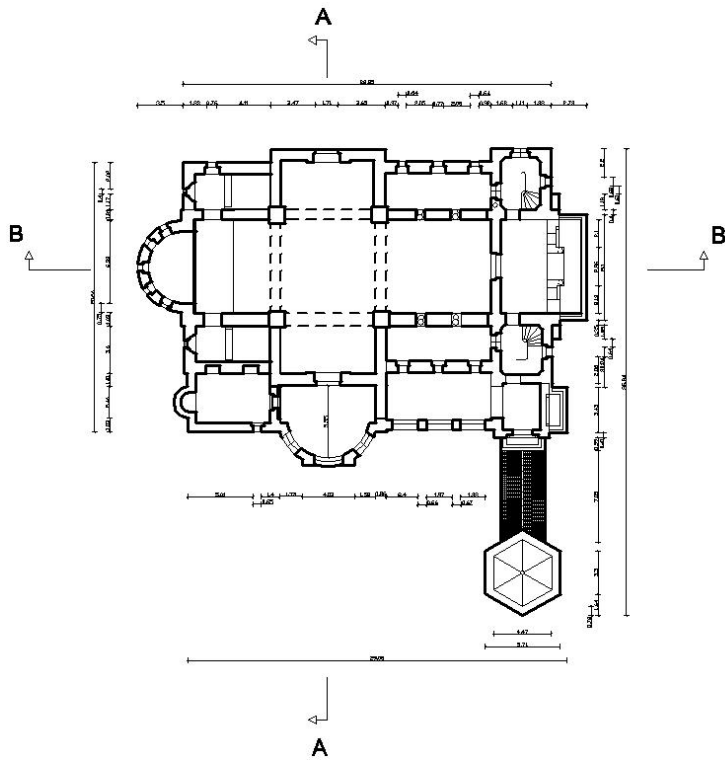
ΕΡΓΟΛΟΓΗΣ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ	
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΓΥΨΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Ν/Υ	
ΦΑΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ	
ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΛΑΖΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ	
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	Τ.4
ΠΑΡΑ ΟΨΗ 1	ΚΑΔΜΑΚΑ	1:100

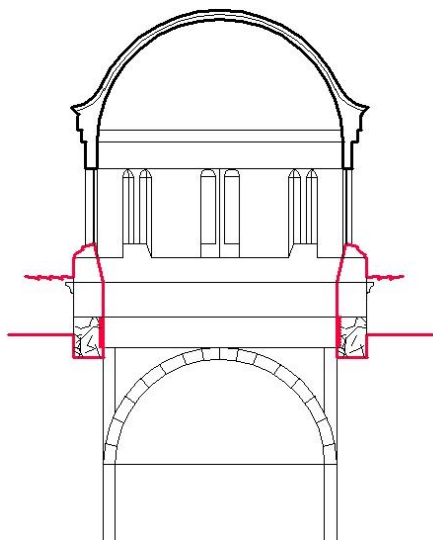
ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ	
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Η/Υ	
ΘΕΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ	
ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΛΑΖΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ	
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	T 2
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΤΡΟΥΛΟΥ	ΚΑΙΜΑΚΑ	
	1:100	

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ	
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Η/Υ	
ΘΕΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ	
ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΛΑΖΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ	
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	T 2
ΟΠΙΣΘΙΑ ΟΨΗ	ΚΑΙΜΑΚΑ	
	1:100	

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ	
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Η/Υ	
ΘΕΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ	
ΕΚΣΗΓΗΤΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΛΑΖΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ	
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	T 1
ΚΑΤΩΦΗ	ΚΑΙΜΑΚΑ 1:100	

ΕΡΓΟΔΟΤΗΣ	ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ	
ΤΜΗΜΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΥΠΟΔΟΜΗΣ	
ΕΡΓΟ	ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΣ (ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ) ΜΕΣΩ Η/Υ	
ΘΕΣΗ	ΣΙΑΤΙΣΤΑ	
ΕΚΣΗΓΗΤΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	
ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ	ΛΑΖΟΓΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΥΣΑΦΗ	
ΘΕΜΑ ΣΧΕΔΙΟΥ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΧΕΔΙΟΥ	T 3
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΤΡΟΥΛΟΥ 2	ΚΑΙΜΑΚΑ 1:100	